

KOPITAR IN DOBROVSKI O VUKU KARADŽIČU*

Znano mentorsko in prijateljsko razmerje med Jernejem Kopitarjem in Vukom Stefanovićem Karadžićem nam iz objavljene korespondence med Kopitarjem, Dobrovskim in Vukom (kot glavnimi dopisovalci) dokumentirano stopa pred oči v vsej svoji živi mnogovrstnosti. Brez Kopitarja ne bi bilo Vuka, tj. začetnika novodobnega srbskega knjižnega jezika, zbiralca narodnih pesmi, pripovedk in ugank, pisca srbske slovnice in slovarja, prevajalca svetega pisma, zmagovitega bojevnika za pravo in ljudsko v srbskem knjižnem jeziku in pri Srbih sploh. Z naslonitvijo osnov novega srbskega knjižnega jezika na živi ljudski govor svojega časa in kraja so bili položeni tudi temelji kasnejšega praktično skupnega knjižnega jezika vseh južnih Slovanov razen Slovencev, Bolgarov in Makedoncev. Z jezikovno reformo je bila dosežena tudi srbska osamosvojitve nasproti ruskem (cerkvenemu) jeziku.

The well-known mentorship and friendship between Jernej Kopitar and Vuk Stefanović Karadžić arises documentarily from the letters between Kopitar, Dobrovský and Vuk (as the main correspondents). But for Kopitar, there would have been no Vuk the originator of the modern Serbian literary language, the collector of folk songs, tales and riddles, the author of the Serbian grammar and dictionary, the translator of the Holy Scripture, the victorious champion for what is authentic and genuine in the Serbian literary language and generally in the Serbian nation. By anchoring the new Serbian literary language in the living speech of his own time and home region, he lay the foundation for the subsequent practically common literary language of all South Slavs except Slovenes, Bulgarians, and Macedonians. His linguistic reforms also secured the Serbian emancipation from Russian (Church Slavic).

O Kopitarju in Vuku je doslej gotovo napisanega več, kakor je meni znano. Zdi se pa, da to razmerje že dalj časa ni več prikazovano in potrjevano na podlagi izvirnih dokumentov, tj. zlasti pisem, ki so si jih izmenjavali možje iz našega naslova in iz katerih se vsakdo lahko tudi sam prepriča, kako je res bilo. Tako se razmerje Kopitar — Vuk nekako spreminja v bajko, namesto da bi bilo prikazovano kot čisto zgodovinsko dejstvo nadvse izjemnega pomena za področje srbohrvaškega knjižnega jezika in s tem velikega, pretežnega, dela Jugoslavije. Namen tega mojega sestavka je, da to mentorsko razmerje med Kopitarjem in Vukom (deloma še Dobrovskim) prikaže na podlagi mest iz korespondence, ki jo je objavil Vatroslav Jagić v t. i. Istočnikih;¹ to deloma spopolnujem z navedki iz prve knjige Vukove prepiske,² opiram pa se tudi na obširno monografijo N. Petrovskega *Pervye gody dejatel'nosti V. Kopitarja*.³ Tu je treba omeniti še Vukovo prikazovanje svojega razmerja do Kopitarja

* Integralna, slovenska, verzija za govorni referat v srbohrvaščini na Vukovih dnevih ob 200-letnici njegovega rojstva. 15. 9. 1987 v Beogradu. Brez podčrtnih opomb tiskano v Književnih listih, Delo 29. X. 1987, str. 3—6.

¹ Istočniki dlja istorii slavjanskoj filologii. Tom I, Sanktpeterburg, 1885. Pis'ma Dobrovskago i Kopitara v povremennom porjadkě, CVII + 751 + 9 str.; Tom II, Sanktpeterburg, 1897, Novyja pis'ma Dobrovskago i Kopitara i drugih jugozapadnyh slavian, CII + 927 str. (Citirano Istoč. I oz. Istoč. II.)

² Beograd, 1907, XXX + 777 str. (Cit. Prepiska I.)

³ Kazan', 1906, XXIII + 757 str. (Cit. P.)

I. I. Sreznjevskemu,⁴ na koncu pa še P. Ivića spremno besedo k Vukovemu slovarju,⁵ izdanemu ob 100-letnici njegove smrti.⁶

Naše razpravljanje se osredinja na Vukov slovar 1818, ki je prinesel tudi izboljšano varianto njegove Pismenice iz l. 1814⁷ pod naslovom Srpska gramatika, le deloma pa se bomo ozirali tudi na Vukovo Pjesnarico.

Vuk je, kot znano, prišel v stik s Kopitarjem, ko se je 1813 umaknil iz Srbije (kakor bomo tu imenovali področje južno od Save in Donave s srbskim prebivalstvom) in je njegov jezik zbudil Kopitarjevo pozornost (Kopitar je bil tedaj na Dunaju cenzor za jezike jugovzhodne Evrope): »Za to, da sem postal književnik, se moram zahvaliti edinole Kopitarju. /.../ Kopitar je nagovarjal izdajatelja /Novih Serbskih/, Frušića in Davidovića, naj spišeta čisto srbsko slovnico, češ da jezik, v katerem pišeta, ne more biti povsem srbski. Tadva Kopitarjevega predloga sicer nista zavrnila vendar drugega jezika razen tistega, ki sta ga pisala, nista znala. /.../ V tem času sem spisal krajši članek o padcu Srbije, in sicer v obliki pisma Črnemu Juriju; ta sestavek sem izročil v cenzuro. Ko ga je dobil Kopitar v roke, je nenavadni jezik vzbudil njegovo zanimanje. Kopitar me je želel videti in tako sva postala prijatelja.« (S, 60.)

Prvi glas v korespondenci⁸ imamo od 1. 6./20. 5. 1814: Vuk iz Budima odgovarja na Kopitarjevo pismo (ogovor: Mili i predragi moj prijatelju) in mu sporoča: »Jaz pišem Pismenico in vam ne morem za sedaj napisati nobene ocene, dokler ne bo Pismenica končana.« (Istoč. II, 2.) To obdobje je potrjeno tudi pri Sreznjevskem: »Tedaj sem tudi slišal Kopitarja govoriti o slovnici, in ker sam nisem vedel, kako se slovnica piše, sem začel nagovarjati Frušića in Davidovića, da bi skupaj spisali srbsko slovnico; onadva naj bi mi pomagala s svojim slovničnim znanjem, jaz pa njima z znanjem srbskega jezika. 'E, kar pusti te neumnosti,' sta mi odvrnila in pri tem je tudi ostalo. Odkar pa sem se v pogovorih s Kopitarjem čedalje bolj izobraževal, sem vse bolj čutil potrebo po srbski slovnici in se zato odločil, da jo napišem sam. Vzel sem Mrazovićevo Slovansko slovnico in začel iz nje prepisovati pregibanje samostalnikov in glagolov ter ga izpopolnjeval po srbsko. Ta žalostni poizkus srbske slovnice, ki se ga danes sramujem, je bil natisnjen leta 1814.« (SK 61.)

Kopitar je izšlo delo še istega leta ocenjeval;⁹ pri tem, kljub kritičnim pridržkom do obravnavanega dela, imenuje Vuka »ne manj nadarjenega kakor

⁴ Srbski prevod: Vuk Stefanović Karadžić, Biografska i bibliografska skica, Srpski književni glasnik 1937, str. 385—399. V tej slovenski verziji so navedki, razen izjema, iz samostojnega slovenskega prevoda tega odlomka v Slovenskem berilu IV, Ljubljana, 1956, str. 60—62: Izmail Ivanovič Sreznjevski, Vuk Karadžić o Kopitarju. (Cit. S.)

⁵ O Vukovu rječniku iz 1818. godine, str. 19—191. (Cit. Ivić.)

⁶ Vuk Stef. Karadžić, Srpski rječnik 1818, Prosveta Beograd, Sabrana dela Vuka Karadžića, 1864—1964.

⁷ Pismenica srbskoga jezika, »prva slovnica našega jezika, katere pisec je bil Srbe«. (Ivić, 54.)

⁸ Korespondenca je v različnih jezikih, a je tu vse (razen katere povedi) prevedeno v slovensščino. Dobrovskemu npr. je Kopitar o Vuku pisal načeloma le v latinščini, Vuku pa je včasih napisal kaj malega tudi v srbsščini. Jeziki tu niso zaznamovani.

⁹ Serbische Sprache, Pismenica Serbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisana Vukom Stefanovićem Serbancem (Grammatik der serbischen Sprache, nach der Rede des gemeinen Volkes aufgeschrieben von Wolf Stefanović aus Serbien), Wien

vnetega pisca.«¹⁰ Kopitarjevo kritiko Pismenice je deloma posnel P. Ivić (n. m.). Mi naj opomnimo, da je Kopitar že tu dal pobudo tudi za to, da bi Vuk dal še slovar srbskega jezika: »... v tem jeziku ustrezajočem smislu zasnovan slovar srbskega narečja, za kar so prizadevnejši in srečnejši šokci nakopičili toliko gradiva, ki bi ga kak Vuk moral le urediti (in za inozemske raziskovalce oskrbeti z nemško razlago)« (314), oz. pri koncu ocene (314): »Naj se avtor loti še jezikovnega inventarja, za kar je v slovarjih šokcev Micalie, Dellabelle, Voltiggija, Stullija, dalje Habledića, Jambrešića in Belostenca, pa celo o. Marka in Gutsmana, in tudi v staroslovanskih in celo poljskih ter čeških slovarjih na brane tolike zaloge, kar bi kot zvesti in razumni mož preverjal in ustrezno uporabil. Ocenjevalec se rad ponuja, da bi v primeru potrebe ne le iskal založnika, ampak ga tudi našel.« (N. m., 319—320.)

Kopitar si je zelo prizadeval, da bi Vuka, tega sposobnega in za delo vnetega moža, imel v svoji bližini. To vidimo tudi iz že navedenega Vukovega pisma Kopitarju: »Vendar spet ne smete povsem izgubiti upanja, da se jaz ne bi še kdaj vrnil na Dunaj in da se midva ne bi več ustno pogovarjala.« (Istoč. I, 3). To kaže tudi na Kopitarjev vpliv na nekatera stališča v Vukovi Pjesnarici (o čemer prim. P. Ivić, n. m.).

Kopitar se v pismu Dobrovskemu (29. 4. 1815) v nekem smislu kaže stratega, ki želi uravnavati južnoslovanske jezike sploh: »Ravnikar v Ljubljani in Jarnik v Celovcu, Vuk v Karlovcih itd. — so moja edina tolažba za Cisdanubijce; Solarič v Benetkah se bo tudi napravil, prav tako profesor moralke v Zagrebu. Ko bi samo imeli (slovan/sko/) akademijo tukaj, kakor jo imate v Pragi!, da bi imeli središče.« (Istoč. I, 403.) — To akademijo za južno slovansčino — tudi za bolgarščino, ki pa tedaj jezikoslovno strukturno ni bila

1814, XII und 106 S. 8. Wiener allgemeine Literaturzeitung, 1815, 721—751 (prim. Miklošičeve Barth. Kopitars Kleinere Schriften, I, 1857, 310—320).

¹⁰ Zanimivo luč na to oceno meče mesto iz Prepiske I (Kopitar Vuku 11. 4. 1815, str. 490—491): »Vaša slovnica je ocenjena za Wiener Lit. Zeitung (vendar še ni tiskano). Priznavam Vam v njej skoraj več, kakor si zaslužite, ker ste se, kot vidim, dali preplašiti *slabim* logikom jezika in pisave, ki so spet nasneli vsa *peta kolesa* (péti točki) boljšemu prepričanju na kljub. To imenujemo greh zoper Svetega duha! In je res greh zoper človeškega duha! Ostanite vendar na *pravi* poti, na kateri ste bili; sicer ne boste zveličani; zakaj le kdor do konca vztraja, bo zveličan, pravi biblija (ki jo boste nekoč, za angleško Biblijsko društvo, proti dobremu plačilu, morali prav tako še prevesti v srbsčino). /.../ Povezati bi se morali z Mrkaljo. Dobri se morajo povezovali tako, kakor nemarneži (Schlendrianisten) držijo skupaj. /.../ Spor, ki ga imate sedaj med seboj zaradi svojega pisnega in knjižnega jezika, se je dogajal že velikokrat, in bil povsod odločen za *živi* jezik proti mrtvemu, celo proti *želji* in *pričakovanjem sicer velikih mož*; Petrarca npr. se je menil ovekovečiti po latinščini, in je za svoje italijanske pesmi pričakoval kvečjemu uvidenosti sveta; toda njegova latinska dela pozna komaj kateri knjižničar, medtem ko se zadnja pojejo še zmeraj. *Popolnoma v enakem primeru* z Vami pa so Novogrki, ki so potek, upajmo, da za vselej, odločili za novogrščino. /.../ Torej ne obupati nad zmago, resnica *mora* iti! — Ko bi Vas le imel kmalu pri sebi. /.../ Poleg ljudskih pripovedk bi morali izdati tudi *čisto-srbsko* zbirko pregovorov. /.../ samo take, ki jih je slišati med srbskim ljudstvom.«

Vukov tedanji tip srbskega knjižnega jezika lahko razberemo iz naslednjega odlomka v pismu Kopitarju (Prepiska I, 20. 3. 1815): »Za pismenico samo mi je edan (te ioš naivčičii) kazao da mi namérenie ni je dobro; ali drugi svi namérenie odobravaju i pohvaluju, samo Orfografiu, opovergavaju, i to iz ednog uzroka: da se od Cerkovnyh knjiga ne udaljavamo daleko.« (Z *ta* in podobno zaznamujemo ligature za *ja* ipd.)

dovolj izložena iz (staro)srbščine oz. tudi makedonščine — je na neki način Kopitar utelesil sam v sebi: prvenstveno za srbski jezik, do neke mere pa tudi za staro cerkveno slovanščino, če pomislimo na Kopitarjevo prizadevanje, da bi ji Dobrovski napisal slovnico, in da je Dobrovski to slovnico potem zares prišel izdelovat in tiskati h Kopitarju na Dunaj.

Ko je po Vukovi zaslugi slovnica srbskega jezika bila izdana in so bile v Kopitarjevi recenziji (bila je pač tudi še ustna, prim. Vuk Sreznjevskemu: »Kopitar mi ni prikrival, da je knjižica pomanjkljiva, vendar mu je bilo všeč, da je izšla v tisku, to pa že zato, ker mi je zaupal in ker je vedel, da ne bom hotel ostati zgolj pri tem začetku. Nagovarjal me je, naj delam dalje, in mi svetoval, naj se pripravim za slovničarja z drugimi pomožnimi deli.« (S. 64.)) nakazane še nekatere boljše teoretične rešitve, ki bi jih Vuk lahko upošteval pri svojem nadaljnjem delu, je Kopitar pritiskal za srbski slovar. Dobrovskemu je 5. 8. 1815 sporočil ne le, da mu bo poslal Vukovo slovnico, ki jo je »vendarle prejel«, ampak tudi, da se bo »/t/a Vlk v bližnjem vrnil na Dunaj in tam ostal, če bo na voljo denarja«. In nato: »Poleg za nadaljevanje Pjesnarice¹¹ ne bom odnehal, da on ne bi izdelal še slovarja srbsko-staroslovensko-nemškega. Vsi ti Srbi, Vlka izvzamam, ki so sedaj 'vo iskušanje' /v skušnjavi/ čaščenja Rusov, ne znajoč prave staroslovenščine! naj bi se zgledovali po Tvoji slovnici! Sama 'dika i sladost' srbska Paulus Solarich, ki pogosto piše v Benetkah, najbolj na debelo 'voz-snimokizat'. Daj /nam/ slovnico, daj, gospod!« (Istoč. I, 406.)

H Kopitarjevi slovaropisni šoli Vuk sam (S, 61): »Kopitar mi je že prej (tj. pred izidom Pjesnarice 2. z.) svetoval, naj začnem zbirati srbske ljudske besede, in jaz sem mu obljubil. A iz vsega ni bilo nič. Nekoč pa je prišel k meni in prinesel s seboj celo kopo papirja, razrezanega na listke. Spomnite se vseh besed, kar jih znate in za katere veste, da se govorijo med ljudstvom, in jih zapisujte na tele papirčke, vsako na poseben listek. Počasi jih boste nabrali za cel slovar. — To delo ni bilo težko in lotil sem se ga z vnemo.« —

¹¹ O Pěsnarici govori Kopitar v dopisovanju na več mestih: Tako 27. 5. 1814 (Prepiska I, 134): »Mene sta že dva *nemška pesnika*, ki sem jima o tem pisal, prosila, da bi dobesedno prevedel zanju Vašo Pěsnarico: onadva jo bosta nato metrizirala in nanjo tudi v Nemčiji obrnila zasluženno pozornost.« — 21. 3. 1815 (Prepiska I, 143): »Vi ste vendar tako s pěsnarico kakor s pismenico na edino pravi poti in morate na koncu, kakor resnica, odbržati prav. Obe deli bom v kratkem napovedal /.../ Danec in 2 Nemca sta me prosila za dobesedni prevod Vaših pesmi, da bi jih potem spravili na mero. Prijatelj! pridno zbirajte dalje, in vestno le ljudske pesmi /.../« — In Vuk Sreznjevskemu (60): »Ko sva se /tj. Vuk in Kopitar/ pogovarjala, je med drugim nanesla beseda na srbske ljudske pesmi. Ko je Kopitar spoznal, da jih znam mnogo na pamet, me je jel nagovarjati, naj jih zapišem, in sicer čim več, tem bolje. Potem pa naj jih dam natisniti. Mene je to zabavalo, pa sem začel te pesmi zapisovati: kolikor nisem sam vedel, sem vprašal neko svojo sorodnico. Nabral sem jih dokajšen zvezek in ta je izšel pod naslovom Mala prstonarodna slavenosrbska pesnarica.« — Kopitar Dobrovskemu (15. 9. 1815, Istoč. I, 409): »Ali smemo Va/še/ Bl/agorodje/ staviti tudi na listo prednaročnikov nadaljevanja Vukove Pěsnarice? Da se bodo naučili ceniti njegove stvari.« Na kar Dobrovski (20. 10. 1815; Istoč. I, 411): »Na vse spise Vukove me lahko prednaročite za 2 do 3 primerke.« In Vuk Kopitarju (17. 3. 1816, Prepiska I, 159): »Sinoči sem prejel Vaše pismo in recen/zijo/ pěsnarice. Blagor Srbom ob takem prijatelju in ljubitelju njihovega jezika in književnosti.«

Vuk je svoj slovar začel pisati na Dunaju, kakor zvemo iz pisma Kopitarja Dobrovskemu (15. 9. 1815): »Moj Vuk dela sedaj srbski slovar.« (Istoč. I, 409.)

Dobrovski pa je imel o obrazu tega slovarja svojo predstavo (Kopitarju 20. 1. 1815): »Če Vuk piše slovar, naj vendar ob neslovanskem navaja /oznako/tur/ško/ namesto barb/arsko/, kakor to dela della Bella. — Še več. Pravzaprav naj ne piše slovarja, ne celega (čemu neki?), temveč srbski glosarij kot dopolnilo k Stulliju, Voltiggiju, oziroma pravzaprav k ilirskemu (srbskemu) slovarju iz l. 1791, ker imajo njegovi rojaki v rokah tega. Predvsem naj dobro razloži besede, ki se pojavljajo samo še v pregovorih. Splošno znano, vsem skupno, naj torej izostane. To bi bil velik prihranek za našo mošnjo. Ko bi bil človek, ki je prepisal Roddeja, vedel, kako se je treba lotiti takega dela, ne bi bilo treba dopolnjevati toliko srbskega. Vendar je Srbom ruščina visoka slovanščina. Od tod ona neznosna zmešnjava.« (Istoč. I, 414.)

Kopitar in Karadžić se s takim stališčem seveda nista mogla strinjati, saj je bil njun namen pokazati, kakšen je dejanski srbski jezik, po naravni poti nastal in v ljudstvu živeč.¹² (Ne glede na to, da ni vsakdo imel pri roki onih šokčevskih slovarjev in tistega iz l. 1791, da bi si dopolnil iskal v njih.)

Zdi se, da na Dunaju le ni bilo dovolj denarja za Vuka, čeprav so bili razlogi za njegov odhod med Srbe tudi druge narave: »Na /Kopitarj/ev nasvet sem šel v Srem in v Karlovce ter dalje zbiral ljudske pesmi.« (S, 61.) Kopitar je 5. 12. 1815 pisal Mušickemu: »Nešolani, a od matere narave tako radodarno z najbistrejšo glavo obdarjeni Vuk /.../ Kadar koli mislim nanj, sem ponosen na odličnost slovanskega razuma. Sprejmite z njegovo tudi mojo zahvalo za to, da mu hočete biti deus, ki mu bo dal prosti čas. Želi si, da bi se naučil vsaj še latinščine; tudi jaz bi si tega želel, tako zaradi tega, ker vsakemu geniju vsak nauk tudi koristi, kakor skoraj še bolj zato, da povprečne glave, ki pa so se pretolke skozi šole, ne bi gledale nanj zviška. Da se bo v Vaši bližini sploh mnovega naučil, prav nič ne dvomim.« (Istoč. II, 796.)¹³ In 4. 1. 1816 Kopitar Hanki: »Vuk, ki sedaj ali v samostanu biva z Mušickim ali pa v Belem gradu poučuje v šolah, snuje drugo izdajo svoje slovnice, predvsem pa bo za Slovanko poslal primerjavo srbskega narečja s starim slovanskim in v čemer se razločujeta.« (Istoč. II, 9.)

To slovnično razčiščevanje je očitno bilo potrebno za slovar, ki je bil glavni cilj tedanjega njunega prizadevanja. Že 27. 2. 1816 Kopitar spet piše Hanki (Istoč. II, 11): »Vuk je sedaj, ko mu je arhimandrit Mušicki omogočil prosti čas, ves v delu za srbsko besedje in za nadaljevanje pjesnarice.« (To, 2. njen zvezek, je Vuk posvetil Kopitarju, kot znano: »Ko sem se vrnil na Dunaj, sem izdal drugo knjigo Pjesnarice in jo posvetil Kopitarju.« (S, 61.))

Istega dne kot Hanki je Kopitar sporočal tudi Dobrovskemu, da si od nje- ga želi srbohhrvaških in drugih slovanskih slovarjev, ker bo, »če bi se namreč

¹² Vuk Kopitarju (20./8. 4. 1817, Prepiska I, 147): »i mi iošt ni dedne knjige na pravome čistome Srbskom jeziku neimamo.« — In (28./16. 6. 1815, Prepiska I, 150): »Sad već savršeno znam kakovih pripoviedki narodnih Vi želite.«

¹³ Vuk Kopitarju (14. 1. 1816, Prepiska I, 153) iz Šišatovca: »Tu sem se začel učiti Latinsko Slovnico, in sedaj drugega nič ne delam, kakor se je učim in slovar pišem.« Da bi ga vzpodbudil, mu je Kopitar — edinikrat v latinščini — sporočil pozdrave za Mušickega (Prepiska I, 6. 3. 1816): »Commenda me diluto archimandriatae, qui tibi otia facit, sicut Deus fecit Virgilio.«

dogodil tak čuden primer, primoran svoje primerke /teh slovarjev/ poslati v Srem, da bo Vuk iz njih izpisoval«. (Istoč. I, 480.) — O tem izpisovanju imamo sporočilo tudi od Karadžića: »Da bi mi pa delo še bolj olajšal, mi je Kopitar dal še Voltiggijev slovar, potem pa tudi Belostenčev, Jambrešičev in Stullijev. A jaz sem te slovarje bolj pregledoval kakor bral, in pisal besede na listke bolj po spominu; nikoli pa nisem jemal iz slovarjev besed, o katerih nisem mogel za trdno reči, da se govorijo med ljudstvom.« (S, 61.)

Sodelovanje Kopitarja z Vukom v Šišatovcu je pregledno zajeto pri P. Iviću (38): »Vukova korespondenca, ta glavni vir naše vednosti o tem, kako je slovar nastajal, nas obvešča tudi o slovaropisnih problemih, s katerimi se je Vuk srečeval pri delu v Šišatovcu. Kopitarja je vprašal za svet, ali naj navaja tudi prislove iz pridevnikov, zatem povratne glagole, skupna imena, manjšalnice in večalnice. Nadalje je bil med njima govor o zaporedju besed, in Kopitar je vztrajal pri tem, da se strogo spoštuje abecedno zaporedje, torej ni bil za zbiranje besed po njihovi sorodnosti ali za izločanje turcizmov iz knjige.« (N. d., str. 154—155.) Kopitar pa v tem času Vuku gotovo ni prenesel Dobrovskega mnenja (25. 3. 1816) o njegovi Pismenici: »Njegova /tj. Vukova/ slovnica je vendar zelo prazna in plitva; izbrati vzorec *orem*, ko ima *oral orati*, je bil hud spodrsrljaj. *Grizem* ali kak podoben glagol naj bi bil. 14 dni naj bi Vuk hodil k meni v šolo, in potem naj bi se naučil dobro zbirati.« (Istoč. I, 421.) Pač pa je Kopitar sporočil Hanki (27. 4. t. l.): »Vuk v tem trenutku z nekim 'momkom' jež potuje po Srbiji (ker mu ena noga ne služi, kot morda veste) zaradi jezika in zbira za svoj slovar, za katerega je pred svojim odhodom /z Dunaja/ imel skupaj že 20 000 preprostih besed. Poslal sém mu v slovanski samostan, kjer mu vrli Mušicki daje prosti čas, vse svoje šokčevske slovarje. Jeseni se spet vrne sem gor s pesmimi in *λεξεισι* otovorjen zaradi tiskanja.« (Istoč. II, 12.)

S tiskom slovarja pa tako hitro seveda še ni bilo nič. Karadžić to fazo prikazuje tako (S, 61.): »Ko sem se proti koncu leta 1816 vrnil na Dunaj, sem prinesel s seboj že za dobršno knjigo listkov s srbskimi besedami. Nato sva začela s Kopitarjem družno delati. Kopitar je prihajal k meni vsak dan proti večeru; nista ga zadržala niti dež niti blato, in potem sva pogosto presedela vso noč do zore. Jaz sem jemal listek za listkom, navajal besedo za besedo in jo toliko časa razlagal, da sem videl, da jo popolnoma razume. Kopitar pa je potem besede prevajal v nemščino in latinščino, pri čemer si je pomagal, kadar ni našel ustreznega izraza, z Adelungovim, Schellerjevim in drugimi slovarji. Kadar se mu je zdelo potrebno, mi je dejal, naj napišem tudi kak zgled, da bodo bralci besedo bolje razumeli, ali da naj stvar, običaj itd. opišem. Od dne do dne je bilo opravljenega več dela, tako da je bil slovar pripravljen za tisk in je leta 1818 tudi izšel.«

Glede obilnosti Kopitarjevega prispevka pri tem slovarju prim. pri P. Iviću (40): »Vukovo znanje tako nemškega kakor tudi latinskega jezika je bilo nepopolno (latinščine se je ravno učil v Šišatovcu med svojim bivanjem l. 1816). Vuk in Kopitar sta se nadejala, da bo pri prevajanju v nemščino Vuku pomagal Mušicki.¹⁴ Vendar ta književnik prevelikih načrtov, ki pa je

¹⁴ Kopitar Vuku (5. 4. 1816, Prepiska I, 161): »Potrdite mi vendar prejem slovarjev. *Samo Vam*, ker vse gradim na Vas, sem jih poslal. Drugi dunajski slavisti *se mi*

v življenju vendar tako malo napravil, ni imel časa. Vse delo je ostalo Kopitarju. 'Povedal sem Vam,' je pisal Vuk avgusta 1816, 'da boste Vi imeli posla s Srbskim slovarjem več kakor jaz.' In zares: ko se je Vuk septembra vrnil na Dunaj, se je začelo obdobje vztrajnega skupnega dela.¹⁵

Kopitar je glede rokov izdelave slovarja v marsičem natančnejši od Vuka. Hanki 24. 2. 1817 piše: »Vukov srbski slovar bo marca t. l. pripravljen za tisk.« (Istoč. II, 15.) — Tako nekako je tudi bilo, kakor zvemo iz pisma Kopitarja Dobrovskemu (23. 3. 1817): »Vaše blagorodje je bilo morebiti začudeno, ko je eden Vaših najvsiiljivejših oboževalcev naenkrat utihnil. Hanka Vam je pač navedel eno glavnih brig, ki so me napravile dolžnika nasproti vsem mojim dopisovalcem. Drugo je Vukov čistorski slovar (kakih 70 tiskovnih pol), h kateremu sem moral delati nemške in latinske ustreznike od oktobra do tega trenutka; zdaj sva /z Vukom/ že pri piljenju in čez šest tednov se bo začelo tiskati. S slovarjem boste, če ne povsem, v celoti vendar prav dobro zadovoljni; to mi bo morebiti prineslo oprostitev pol Vaše zamere, drugo polovico pa si moram sprostiti od Vaše dobrote.« (Istoč. I, 423.)

Kopitar je »jezičnost« prevodov srbskih gesel spremenil toliko, da je sedaj namesto v staroslovanščini (kar glede na obseg besedja v slovarju itak ne bi bilo mogoče) podajal ustreznike v latinščini.¹⁶ Gotovo je kaj sodeloval tudi pri določitvi glave slovarskih člankov, kar se nemara kaže v preveliki gospodarnosti osnovnih oblik gesel (naglasno npr. samo *mlád, kováč, písati -išem*). Marsikaj od Kopitarjevega deleža v tem slovarju je zabeležil P. Ivić (94–95): »Na Kopitarjevo pobudo je Vuk vnesel opise veliko običajev, ljudskih verovanj, bajanja in zagovarjanja, iger in raznih posameznosti iz ljudskega življenja, nato nekaj legend, povezanih s posameznimi lokalitetami in zgodovinskimi osebnostmi in vrsto drugih ljudskih zgodb, v glavnem šaljivih. Seveda je ob marsikateri besedi tudi pregovor (tako npr. pri *kudenik, loš, čovek*) in uganka (npr. pod *bradići, visuljak, tuta*), malo redkeje pa tudi zgodovinski

posmehujejo, meni pa *nikakor* ni žal.« Str. 162: »Boste k tisku prišli gor? Bilo bi dobro. M** naj napravi nemško, česar vi ne veste. Zadnje napravim jaz, če bo potrebno.«

¹⁵ Iz časa pri Mušickem Vuk Kopitarju (Prepiska I, 156–157, 10. 3. 1816): »/.../ in pišite šokčevskemu vladiki, od naših malo upam /prednaročnikov/, ker mislijo, da bo srbski jezik zrušil blagočestie. — Toda, če Bog da in od kje dobim denarja, se jaz srbskega jezika in pravopisa ne bom učil od njih, ampak bom lepo napravil j, pa bom svoj materni jezik pisal tako, kakor ga govorijo milijoni duš; kdor pa hoče dokazati, da govorijo slabo, in jih popravljati, čast mu in slava. Mene pa za to pridobili ne bodo. Sedaj je tretje leto, kar sem se z Vami spoznal, od takrat sem se začel vračati in bližati ljudskemu govoru, vendar nisem še došel na pravo mesto. Drugi del pjesnarice je čistejši kakor prvi; tretji del pjesnarice in Srbski Rječnik pa bosta napisana prav tako in natiskana, kakor govori ljudstvo. Težka stvar je to, ko se človeku kaj od otroštva *vbije* v glavo!«

¹⁶ Vuk je Kopitarju 12. 8. 1816 (Prepiska I, 163) sporočal o Solarićevem pismu njemu: »1) Da naj bo slovar srbsko-nemško-italijanski, kakor ste mu bili obljubili tudi Vi. In jaz sem mu pisal, da boste Vi imeli dela s srbskim slovarjem več kakor jaz.« Ravno tam še: »/.../ pa jih (Cirilove črke) prepustimo duhovnikom in redovnikom, ki tako in tako želijo imeti vse drugače od preostalega ljudstva, pa naj jih zaprejo v oltar in pevnice hkrati s sedanjim (napravljenim) slovanskim jezikom. — Kaj Vi mislite o tem? Gledam, ali ne bi kako zavrgel *y, ъ, ѓ, њ*, in *ѣ*, in *še*, ko bi se moglo, *tu, ta*; on pa /Solarić/ mi hoče naložiti še /.../ grške črke in druga raznorazna nepotrebna grška znamenja nad črkami!«

podatki ali obvestila iz zgodovine jezika, najpogosteje o preteklosti dane besede.« (Podobno P. Ivić govori o Kopitarjevem deležu še pri Karadžičevi slovnici in drugem.)

Kopitar se je bil s svojo napovedjo tiska slovarja spet prenaglil. »Piljenjek je vzelo več časa, kakor je menil, da ga bo; to vidimo iz njegovega pisma Dobrovskemu že dober mesec po tistem, ko bi se bil natis slovarja po prvem predvidevanju že moral začeti (9. 7. 1817): »Upam, da sem še vedno v tvoji milosti kakor nekdanj. Zato sem se odločil, da bom pri tebi glasnik in zagovornik razumnjšega dela Srbov, katerih knez je naš Vuk. Poslušaj« (Istoč. I, 425): Sledijo tri Vukova vprašanja, tičoča se pojmovanja Dobrovskega knjižne (staro)slovanščine, t. i. srednjega stila in pravega merila za skladnjska vprašanja v srbskem knjižnem jeziku. »In zato Te naš del,« nadaljuje Kopitar Dobrovskemu, »prosi, da bi izvolil odgovoriti na ta Vukova vprašanja, tako da bomo lahko postavili na laž tega neumneža /Vidakovića/ zlorabo Tvoje avtoritete, saj boš tolmač samega sebe. — Želimo pa (če ti ni nadležno), da se izražaš tako, da bomo to lahko natisnili v pripravljajoči se oceni Vidakovićevega dela, kar bo, upam, napravilo konec nezaslišani pravdi tudi med nadaljnji narodi, mimo Grkov in Srbov (in če ti je tjubše: na splošno med cirilicarji).« (Istoč. I, 425.) Kopitar mu je ob tej priliki razložil, za kaj gre: »Vidaković citira iz tvojega pisma naslednje: knjižni jezik naj bo pridvignjen nad preprostega (gemein), še najmanj pa sme preprosto (sh. prosto) biti krivec za napake proti skladnji. — Zaradi tega vprašanja Vukova, Če hočeš, odgovor lahko napišeš na Vukovem listku. — Vuku in Davidoviću etc. sem tvoj odgovor obljubil, torej me ne puščaj na cedilu.« (Istoč. I, 425, 426.) Na koncu Kopitar sporoča, da Vukov slovar toliko da že ni končan (Lexicon Vukii vix non finitum!).

Dobrovskega odgovor na tri Vukova vprašanja je sledil 28. 7. 1817 (Istoč. I, 426—430):

(1) Izraz slovanski Dobrovskemu pomeni jezik cerkvenih knjig, in sicer tudi še celo tistih iz 16. stoletja, če se iz njega odmislijo značilnosti, lastne samo posameznim slovanskim jezikom. Iz ruskih cerkvenih knjig, iz srbulj in iz knjig in rokopisov hrvaških glagoljašev se tako da razbrati »staroslovansko«.

(2) Srednji slog: »Brez pravil, čisto po lastni všeči, naj se ne piše enkrat tako in drugič spet drugače. Kdor piše otec, ne sme pisati tudi otac. /.../ Mislim, da če bi turške (tuje) besede prostega načina govorjenja opustili in na njihovem mestu spet rabili pristne slovanske (starosrbske), če bi se temu in onemu, kar je skvarjeno (slab izgovor) izogibali in vzpostavili pravilnejše — taka izbira v načinu pisanja bi se lahko imenovala srednji slog (e veteri e nova lingua compositus 'iz starega in novega jezika sestavljen'). Kar bi obdržali od starega, bi morali ohranjati stalno: ne v eni vrsti rabiti starejšo obliko, v drugi pa sprejemati novejšo. Prehod k čisto novemu naj se tudi ne zgodi hitro (gähe) in naenkrat. Za splošno navado naj bi se ne zavzemali tako, da ne bi hoteli trpeti ob sebi tudi častilcev starega, če le-to uporabljajo izbirno in gospodarno. — Kar je očitno skvarjeno, kakor *sunze*, *vuk*, *suza*, *vidio*, bi želel, da bi se pisalo kot *slnce*, *vlk*, *slza*, *vidil*. Vendar temu zadnjemu (*l* namesto *o*) v pretekliku tudi sam Vidaković noče dajati veljave. — Kdo pa naj postavi načela, po katerih bi lahko preizkušali izbiro starega in uporabnega novega? Brez

takih načel, ki bi jih pišoči Srbi morali priznavati, ni upanja na enako pisavo v njihovih spisih. Enemu bo več do staroslovanskega, drugemu do novoruskega, tretjemu do novo- in splošnosrbskega, in četrti bo celo vse to mešal.«

(3) Skladnja: »/O/dstopajoča skladnja v /v presojo/ predloženih primerih priča bolj proti Vidakoviću, tj. ljudstvo upošteva svojo skladnjo, proti kateri v določenem oziru ni kaj znatnega reči. Nasprotno je Vidakovićevo *pomyslim u meni* bolj napačno, ljudski sklad *pomislim u sebi* pa pravilen, *čekaju njega* je pravilnejše kakor č. *na njega*. — /.../ /M/oram priznati, da se mi preprosta skladnja v marsičem, posebno glede vezave predlogov, zdi napačna. Namreč v primerih, ko ji nasprotuje skladnja staroslovanščine in drugih še živih narečij. Moja želja bi torej bila, da bi pisatelji celo v »preprostom« to skušali izboljšati.« Tako je Dobrovski za ohranitev stare mestniške končnice *-ih* namesto nove *-ima*, »čeprav bi bilo ta mestnik /.../ morda težko spet vzpostaviti«. Končaja *-ima* preprostega Srba navajenemu bo seveda ljubše *-ima*. Če je že splošno sprejeto, bo ugovor rezonirajočega slovniciarja pač zaman.« Tudi se mu zdi bolje *ni k čemu* kakor *k ničemu*. Pri tipu *da izbegne* : *za izbetó*: tu »sem bolj za prvo kakor za drugo, ker je drugo posneto po italijanščini. Finis Responsii.«

Dobrovski je v točki (2) zastopal prakticistično stališče, deloma celo napačnega (prim. *sunce* → *slnce* ipd.), zato Vuk in Kopitar v njem nista našla zagovornika čistega srbskega knjižnega jezika, kakor ga je govorilo ljudstvo, kar sta onadva hotela in kar je edino vodilo iz zmede in individualnosti slavoserbsko barvanega tradicionalnega srbskega knjižnega jezika. Že Dobrovski sam je videl nerodnost svojega stališča, ko bi šlo za uresničitev načela dobrega in premišljenega izbora iz izročila in iz živega govora. Tudi je bil za postopen prehod, kar kažejo zlasti naslednje njegove besede (Istoč. I, 429): »Čisto Vukovega mnenja seveda nisem. Če pristne srbsčine še ni v nobeni cirilsko tiskani knjigi, Vam lahko povem, da dejanska češčina (nov preprosti način govorenja) /tudi/ še ni bila pisana v nobeni knjigi. Mešanica je, toda nov nemešani stil ni bil še nobeden.« To se nanaša tudi na Kopitarjevo poved v pismu z dne 9. 7. 1817, ki se glasi: »Resnično srbskega jezika v knjigi doslej (cirilski) ni, izjema je drugi zvezek Pjesnarice.« (N. m., 425.) Glede skladnje je Dobrovski sam deloma dajal prav ljudski govoric pred individualno (Vidakovićevo), sicer pa je spet narobe v marsičem (prim. predložna vezava) hodil mimo jezikovne resničnosti. Deloma je še čemu drugemu dajal prednost z zunajsrbkega jezikovnega stališča.

Vuk in Kopitar se bosta pred kritiko torej morala v glavnem sama potrjevati in braniti svoje odločitve, zlasti vsesplošno, namreč o ljudskem, nemakaronističnem jeziku določenega kraja in časa kot osnovnemu merilu za knjižno sprejemljivost. Seveda pa bi bilo tudi v tem okviru treba nekaj presojne izbire med več možnostmi, kakor jo je bil svoj čas za slovenščino opravil tudi Kopitar v svoji slovnici.

Dobrovski se k Vuk-Kopitarjevemu delu na slovarju vrača še 27. 8. 1817: »Vuku in Vam želim srečo ob dokončavanju srbskega dela; k njemu bi rad prispeval, ko bi vedel za koga, ki bi mogel ali znal delati izpiske.« (Istoč. I, 433.) Ni videti, da bi bil mogel Dobrovski v tem oziru res kaj prispevati, torej

sta Vuk in Kopitar ostala sama s svojim delom. Dokončno sta se morala odločiti tudi za morfonologijo (prim. Srbin — srpski) in črkopis: tu je moral pustiti Kopitar in se sprijazniti z njemu neelegantnimi črkami ѣ, љ, њ in ѣ. — Vuku je to delo s Kopitarjem ostalo v najlepšem spominu: »Tega časa, teh vsakdanjih pogovorov s Kopitarjem do smrti ne bom pozabil. Tedaj je moje prejšnje, sicer obsežno, vendar nezavedno znanje srbskega jezika postalo živo in zavestno. Vsak dan sem imel priložnost misliti tako na obliko besed kakor na njihove slovnične spremembe, potem na to, kako se temu ali onemu pravi v narečjih, kako se to in ono sklada v stavke.« (S, 61.) Na drugem mestu (S, 393) govori Vuk še določneje o značilnostih slovarja, ki so se dokončno izoblikovale v l. 1817: »Ravno tako je v Vukovem slovarju važno to, da se v njem posveča pozornost različnemu naglaševanju in da je uporabljeni pravopis popolnoma dosleden, tako da odpravlja vsak sum, ali se katere besede izgovarja tako ali drugače.« (Pri tem se spomnimo dejstva, s kakšno natančnostjo je mesto naglasa in kolikost naglašene samoglasnika zaznamoval v svoji slovnici 1808 J. Kopitar.)

Odsev Kopitarjeve samosti z Vukom pri normativnih odločitvah v slovarju srbskega jezika vidimo iz njegovega pisma Dobrovskemu (2. 1. 1818): »Prav tako se bolgarsko narečje, kolikor sedaj vemo, tudi v našem času loči od srbskega in je bližje slovenskemu. Cirilov jezik je bil ali stari slovenji (Vindorum) ali bolgarski; srbskemu narečju gre v sorodnosti šele tretje mesto! Tebe je podkupilo makaronistično srbsko narečje, toda treba je slišati pravo in ljudsko.« (Istoč. I, 437.) S takimi mesti¹⁷ je Kopitar spodbijal argument za zagovarjanje stare knjižne oblike jezika pri Srbih (hkrati pa seveda iskal oporo za svojo teorijo o panonskosti knjižne staroslovenščine). Pri razločevanju srbskega od nesrbskega pa je Kopitar tudi iskal pravi obraz srbskega jezika. To lepo prikazuje natančni poznavalec Vukovega slovarja, P. Ivić (41): »Ob vsaki besedi posebej je Kopitar /Vuku/ odkrival tisto, kar je znal. Znal pa je zares veliko. V številnih pripombah k posameznim besedam so očitne sledi Kopitarjevih znanj o najrazličnejših jezikovnih pojavih, kakor npr. o avstrijskih narečnih posebnostih ali novogrških izrazih. Ob sodelovanju s Kopitarjem je Vuk prečistil pojme o staroslovanskem jeziku in se naučil ločevati njegovo rusko redakcijo od stare srbske, za katero je menil, da je prvotna. Dozorelo pa je tudi Vukovo gledanje na naš jezik in pravopis, in tudi njegov nadarjeni jezikovni čut se je izkristaliziral v zavestno znanje našega jezika.«

Kopitar je vsaj že marca 1818, ko naj bi se začelo stavljenje slovarja (prim. P. Ivić, 45): »Stavljenje besedila se je začelo, tako se zdi, nekje marca 1818 in trajalo, ne brez določenih zastojev, vse do pozne jeseni«, že nabiral prednaročnike zanj (prim. Kopitarjevo pismo Dobrovskemu 28. 3. 1818).

Skoraj gotovo je Kopitarjeva zasluga, da so od Slovencev v Vukovem slovarju kot prednaročniki omenjeni V. Vodnik, baron Žiga Zois, J. Župan in

¹⁷ Še že pod konec življenja (12. 7. 1838, Prepiska I, 472) je Kopitar pisal Vuku: »Čim več razmišljam o *cisdanubijskih Slovanih*, tem bolj mi postaja jasno, da smo, mi, vseh 8 milijonov, od Črnega morja do Gorice, prvotno le eno deblo (Stamm), ki pa je bilo leta 640 z *novimi* dotoki v sredini pretanjeno, tako da na Bolgarskem pravimo *raka*, v Gorici *roka* in v sredi *raka*. Ta nalika se vleče skozi ves jezik.« S to mislijo je pozneje polemiziral V. Jagić.

P. Dainko, morda tudi F. Benedešić — iz Prage pa sta na koncu samo dva prednaročnika, eden od njiju Dobrovski, drugi pa neki Čurković, čeprav sta z Vukom pričakovala vsaj pol ducata prednaročnikov. — Tudi med tiskanjem slovarja so nastopile neke težave, ki jih je Kopitar sporočal Dobrovskemu (8. 5. 1818) kot v stiski: »In stori vendar končno kaj za rešitev, kar od tebe edinega upamo in upati moremo.« (Istoč. I, 438.) Hkrati pa: »Kaj meniš o moji napovedi Vuka v Avstrijskem opazovalcu 29. 4. 1818?« (Istoč. I, 438.) Že 21. istega meseca pa mu sporoča: »Vukovega slovarja so že tri pole (flyrae) natisnjene/./« (Istoč. I, 439.) Naslednjo vest o slovarju najdemo šele v Kopitarjevem pismu Dobrovskemu 16. 1. 1819, iz katerega se vidi, da Dobrovski slovarja še ni imel v rokah: »I/z Vukovega slovarja boš videl, da viri obscuri ne pišejo srbsko, temveč navadno barbarsko. Iz njega boš tudi uvidel, da je bila Metodova slovanščina jezik njegove škofije, iz česar si boš naravno razložil slovacicme. — Toda pred vsem: daj oceni ti Vukov slovar; meni ne bodo verjeli, in ti boš veliko bolje razložil.« (Istoč. I, 445.) In po treh tednih (10. 2. 1819): »Vuk bo sedaj v Rusiji. — Ocenjuj ga ob upoštevanju dejstva, da gre za dobro stvar, zaradi katere ga karlovški farizeji križajo. Kdo bo Nemcem predpisoval, da naj se ne oddaljijo od Otfrieda? In kaj je drugega, če Slovani hočejo ostati pri Cirilu? Pa celo pri katerem Cirilu? Povarjaženem od Rusov, da se sam ne bi prepoznal!« (Istoč. I, 447.)

Že čez dva dni (12. 2. 1819) pa Kopitar Hanki: »Vuk je odšel. /./ Tako hitro je bil vstran, da je pozabil Mojstru, kakor je nameraval, nakazati primerk v kvartu na pisnem papirju; tako meni; in jaz imam za 2 leti dela samo 1 primerk na tiskovnem papirju. Bo že vse poravnal, ko se vrne, nič mu ne zamerim.¹⁸ Sreča, da je delo vendarle izšlo! Založil ga je vnaprej neki Cincar, od prednaročnikov jih 2/3 nista plačali. — Tako, prijatelj, nastane knjiga! Vuk je kupil črke in samo za stavek in črnilo plačal 80 fl. po poli! Knjiga je v primeri z nemškimi draga: kriv pa tega ni Vuk, ampak cesar, ki je Peštancem obnovil privileg do 1825, zato ne sme imeti srbskih črk noben tiskar, in samo menihi smejo grešiti itd.« (Istoč. II, 27.)

O t. i. nepisnih besedah v Vukovem slovarju pa Kopitar 16. 3. 1819: »Naj lajajo in si izmišljajo: popotnik prost poje mimo razbojnika. n. in κ. spadata v slovar, kakor mentula, penis, cunnus, futuo. Samo zlobni ljudje in cmo-kači (Talken) jih lahko najdejo med 30 000. Obravnavana sta z resnobo, kakršno take stvari zahtevajo, sicer /takega/ ne bo razumel noben Nmec. Dalje naj se brez vpitja brani Vuk sam po vrnitvi. Mar se slovarji pišejo za nedorasle otroke (deczâ)? Kdo pa brani napraviti izvleček za otroke (pueri)?« (Istoč. II, 799.)

O tem P. Ivić takole (47): »So razlogi za domnevo, da je Kopitar sugeriral Vuku, naj v slovar uvrsti tudi besede, ki se jim navadno izogibamo v dostojni družbi, gotovo pa je, da je bilo v Kopitarjevi moči, da bi bil Vuka odgovoril od vnašanja teh besed. Vendar tega ni storil. Menil je, gotovo, da je znanosti potreben popoln pregled vseh besed v jeziku, morda pa se je tudi nagibal k takemu nagajanju. Vendar prečastiti parohi, poštenorodni trgovci in vsi tisti drugi malomeščani, katerih imena beremo v spisku prednaročnikov, ti so stvar

¹⁸ Prim. še Kopitar Vuku (6. 1. 1819, Prepiska I, 166): »Ste meni in Dobrovskemu nakazali primerka na pisnem papirju? Nisva bogova (bozi?), da bi tudi to odpustila.«

sprejeli povsem drugače. Ni dvoma, da je v zboru zmerjanja glas hinavščine bil eden najglasnejših, vendar je gotovo, da je bilo pri tem tudi iskrenega nezadovoljstva zaradi množice prekrepih izrazov v knjigi, ki so jo bili mnogi naročili zato, da bi se iz nje učili otroci. — Tako je nepremišljenost Vuka in Kopitarja dala priložnost nasprotnikom reforme, da so slovar diskvalificirali pred nezrelim srbskim občinstvom. /.../ Medtem ko je tako slovar doživel neuspeh doma, je v širokem svetu doživel priznanje in pohvale. /.../ Slovar je Vuku zagotovil mednarodno ime. /.../ Resnica je, da se pogosto dogaja, da velike ljudi bolje razumejo v tujini kakor v njihovi deželi, vendar je resnica tudi to, da si slava navadno vendarle najde pot, čeprav po ovinku, do okolja, iz katerega velikan izhaja.«

V slovarju, ki mu je v resnici soavtor, je Kopitar za neobveščeno občinstvo prisoten samo v Vukovem 10-vrstičnem odstavku uvoda v Slovar (VII): »Glede nemškega in latinskega jezika tukaj; na tem sem delal z G. K o p i t a r j e m , c. k. dvornim bibliotekarjem; pa vendar, če se najde, da bi bile katere besede slabo prevedene, sem tega kriv jaz, ker mu nisem znal povedati pravega pomena, in ne on, kakor da ga ne bi znal raztolmačiti po nemško in latinsko. Mogoče je, da bodo mnogim izmed naših učenih Srbov prišle na misel marsikatere krajše in srbskim ustreznejše nemške in latinske besede, kakor sva jih midva tukaj postavila; take besede je treba zapisati, prav kakor tiste, ki jih tu ni najti. Pa spet ne bi smel vsakdo misliti, da so tisto vse napake, kjer ne razume nemškega ali latinskega prevoda ali srbskega jezika.«

Tako: skoraj bolj kritično kakor pohvalno za Kopitarja. Čeprav je prevajal samo Kopitar, tukaj vendar le: »na tem sem delal z G. Kopitarjem«. — Na neskromnost navedb te vrste pri Vuku je opozarjal že Petrovski: »Nekaj dni za tem /febr. 1816/ je Vuk sporočal svojemu šišatovskemu dopisovalcu nove podrobnosti o slovarju: 'Sedaj k srbskemu slovarju dostavlja latinske besede namesto italijanskih. Tako se nama je namreč zdelo dobro. /.../ Kopitar pravi, da tiskarno dobiva./« (642.) — »Ko se je navadil skupnega dela z dunajskim slavistom, je Karadžić začel povsem resno primerjati sebe s svojim vodjo: 'Jaz in Kopitar,' je pisal (24.?) /12. decembra 1816. l. Mušickemu, 'delava enako. Latinske besede sva vzela ne zaradi Srbov, ampak zaradi Angležev in drugih narodov, ki ne znajo nemščine... Moj sodelavec Kopitar Vas prijazno pozdravlja...'«

Tudi vsi mi raje zapišemo kar Vukov slovar namesto pravnega Vuk-Kopitarjev slovar srbskega jezika.

Po tem času je v dopisovanju med Kopitarjem in Dobrovskim v zvezi z Vukom nekaj časa govor le o prodaji vukian, po teh Kopitarjevih pismih pa tudi lahko sledimo Vukovi poti po Rusiji in Nemčiji. Tako je zanimivo (Istoč. II, št. 30, str. 31) zvedeti, da »je Vuk sedaj z Adelungom v Petrogradu in se bo okoli srede junija vrnil preko Moskve, Kijeva, Bukovine, Transilvanije, Banata, Srema sem.« Iz l. 1820 (7. 16.) je zanimivo navesti še mesto iz Kopitarjevega pisma Dobrovskemu: »Da ob tvoji prisotnosti Vuk ni odprl ust, pravi, da ni mogel, ker si ti opustil obetani in od obeh pričakovani obisk.¹⁹ (To za

¹⁹ Na Dobrovskega se nanašajo naslednja mesta: Kopitar Vuku (5. 1. 1821, Preписка I, 185): »Dobr/ovski/ Vas pogosto citira v svoji slovnici, kakor tudi še noče

dobronamerna ušesa, da me kdo ne bi očrnil pred tvojo veliko dušo. Toda Vuka mi je res žal: prevaranega od Rusov in obdanega s tolikimi nevšečnostmi.« (Istoč. I, 456.)

V nadaljnjem naj se pomudimo le še ob stvareh, ki se tičejo — tako ga imenujemo upravičeno — Vuk-Kopitarjevega revolucionarnega dejanja iz l. 1818.²⁰

V pismu Dobrovskemu (18. 3. 1826) beremo: »Saj imate primerek Vukovih pesmi, Mesta iz Biblije (Ogledi) in Zabavnik s srbskim (ne rusoslovanskim) koledarjem? Zaradi zadnjega je pretendu-učenjak in effectivement razvajeno-despotski Vukomastix (ali *λυκόμαστιξ*?) S. S/tratimirović/ cenzorja /tj. Kopitarja/ tožil kot profanatorja najsvetejšega, ker se namesto rusoslovanskega *Georgija mučenika* /.../ sedaj glasi *durdev dan, Ivan'dan, Stepan'dan* in *božič* ter *spasovdan*. Toda cenzor se je kril s tezo, da jezik koledarja ni na milost in nemilost izročen škofu in da so ta imena običajna v vseh katoliškoilirskih koledarjih, torej niso profanizirajoča.« (Istoč. I, 534.)

Pomembno je tudi mesto v Kopitarjevem pismu Dobrovskemu z dne 12. 7. istega leta, iz katerega vidimo, da je Kopitar Vukov slovar imel tudi za svojega: »/T/oda področje Braničevo (vzhodno od Belega grada, ne zahodno, kakor je v Krusejevem Atlasu) najdete v našem, tudi od Vas (da bi ugodili karlovskim Obscuris viris?) necenjenem Vukovem slovarju.« (Istoč. I, 549.) Na kar je že 30. istega meseca odgovoril Dobrovski: »S karlovsškimi Viris obscuris imam prav tako malo stikov, kakor sem malo pripravljen pisati apologijo Vuka. Takim poslom se, nasprotno, izogibam. Vsakdo ima svoj nazor in spoznanje.« (Istoč. I, 551.) V Dobrovškega pismu Kopitarju (5. 10. 1826) se omenja tudi možnost za obogatitev Vukovega slovarja. (Istoč. I, 561.) Svojo kritičnost nasproti Vuku kaže Dobrovski (že prej) tudi v pismu Köppenu (14. 1. 1826): »Kopitar/ ni tako prizanesljiv, kakor sem jaz v ocenah njegovih del, npr. Kormczaja itd. Njemu je Vuk nad vse, in noče, da bi se Srbi priključili Rusom, kakor tudi bi bilo to zanje potrebno in koristno.« (Istoč. I, 676.)

Kakor da je Kopitar za to mnenje Dobrovškega kako zvedel, se bere mesto iz njegovega pisma Köppenu (15. 9. 1825) (Kopitar je namreč preko Köppena pri Šiškovu Vuku preskrbel rento s strani ruske vlade): »Za Vuka se Vam zahvaljujem tudi jaz. Mislim, da je dolžnost, zavzemati se za tako dobro glavo, ne da bi se dali motiti vpitju mračnjakov. Nasprotno, treba mu je ob tem stati ob strani. Zveza Srbov in R/usov/ zaradi naju, tudi če bi to viri obscuri tisočkrat dali natisniti, ne bo trpela.« (Istoč. I, 687.) Kopitar je svojo naklo-

priznati, da je premagan. Nama zadošča, da je premagan.« In 27. 2. 1821 (Prepiska I, 189): »Dobili ga /Dobrovškega/ boste še tukaj, če znate *držati svojo besedo*. Vaš slovar se pridno konsultira. Vaša slovnica si, tako se zdi, zmeraj bolj utira pot, samo z močjo resnice, ne glede na sovraštvo popov etc.«

²⁰ Torej puščamo ob strani obvestila o Kopitar-Vukovih interesih za bolgarščino, cigansščino, albanščino, za srbsko zgodovino in za nadaljnje zbiranje srbskih pesmi te dobe; prav tako Kopitarjevo skrb za Vuka na njegovem potovanju po Nemčiji in njegovo prizadevanje za nemško izdajo Vukove slovnice. Samo glede pesmi: »NB. pės narica predvsem, potem zgodovina /.../ Pės narica pred vsem. Takih pesmi nima nobeno ljudstvo, jih ni imelo, niti jih nima sedaj. Pės narica predvsem, in n a j k a s n e j e jeseni. *Cim prej, tem bolje*. Na kongresu naj bi jo že brali.« (Govor je o 3. zvezku Pjesmarice.)

njenost Vuku (in nravnim načelom pri publiciranju) izražal tudi ob aferi plagiranja Vuka s strani Germana (Istoč. I, 689, 691). — Iz Kopitarjevih pisem Köppenu, ko je Vuku (1826) pripravljaj rusko rento, še dva navedka: 2. 6.: »Dajte, zagotovite N/jegovi/ Eksc/elenci/ ministru Šiškovu/ mojo živo hvaležnost za najmilostneje poslano izvestje; in če glas z Vukom v tej zadevi že 12 in 20 let seznanjenega človeka kaj velja, ga dajem s čisto vednostjo in vestjo za njegov predlog.« (Istoč. I, 698.) In 12. 7.: »Piše mi /namreč Vuk/, da je še zmeraj ves iz sebe od čistega veselja, zato naj se /za dodeljeno rento/ zahvalim jaz. In zares mislim, da je Bog vse to, kakor drugače /tudi/ ne dela, vodil prav izvrstno: mala penzija ga varuje pred obupom, za večje stvari pa bo ob času lahko priložiti. Dovolite /mi/ torej izraziti tudi mojo posebno zahvalo in prepričanje, da Vam bo v čast. Prihodnjič, upam, da Vam bom poslal zahvalna pisma od njega samega. Razume se, da ga boste akreditirali tudi pri onih, v Karlovcih in Kragujevcu, ki so menili, da ga morajo preganjati zaradi Vas.« (Istoč. I, 700.)

Tu je ponovno govor o tem, da Kopitar z Vukovo reformo jezika oddaljuje srbstvo od rusovstva. Kopitar meni, da vezi med obojima z novim tipom srbskega knjižnega jezika niso prizadete, saj v cerkvi liturgični jezik ostaja, kakor je bil (ne pa tudi jezik osnovnih besedil z verskega področja, kakor je npr. sv. pismo, ki ga je Vuk prav tako prevedel v sodobni srbski jezik, spet na Kopitarjevo pobudo). Staroslovanščina kot liturgični jezik je bila Kopitarju kakor latinščina v katoliški cerkvi.

V svoji duši pa je Kopitar vendarle bil za to, da južni Slovani, konkretno pa tukaj Srbi, ne bi bili v kakem odvisnostnem razmerju z Rusi. O tem nekako P. Ivić (36, 37): »On /= Kopitar/ je želel, da bi se javno pokazala resnica, da Srbi govorijo v jeziku, ki ni ne ruski ne cerkvenoslovanski, pa tudi ne posebno soroden kateremu izmed njih. /.../ Kopitar, ki je bil v veliki meri doumel pravo stanje stvari, je bil prepričan, da bi jezikovna razmejitev prispevala k temu, da bi se Srbi ločili od Rusov tudi v kulturnem, pa tudi političnem pogledu. /.../ Trudil se je, da bi pripeljal avstrijske oblasti do ustrežljivejšega ravnanja s Srbi, Srbi pa da bi svojo kulturo postavili na temelj ljudskega jezika in se s tem oddaljili od Rusov.«

Mislim, da bi bilo tukaj treba z ene strani opozoriti na pozitivnost Kopitarjevega dejanja zlasti za srbsko besedno umetnost v ustvarjalnem in sprejemalnem smislu, z druge strani pa na to, da je sodobni ljudski jezik osrednjega srbohrvaškega tipa lahko postal zbirno središče za vse južne Slovane, ki niso bili Slovenci ali pa Bolgari (v njihovem okviru pa tudi ne Makedonci). Zlasti Hrvatom — kljub glagoljaštvu — se je bilo veliko lažje pridružiti štokavskemu jezikovnemu tipu moderne dobe (le da so pri tem proti Kopitarjevi želji odpeljali s seboj na vzhod tudi svoje kajkavsko govoreče sonarodnjake, za katere je Kopitar menil, da so Hrvati le politično, ne pa tudi jezikovno), kakor bi se bilo mogoče pridružiti na močno pravoslavno izročilo vezani slavenoserbsščini, in sicer tudi tedaj, ko bi jo bili kaj malega reformirali. Kako bi danes bilo s knjižnimi jeziki t. i. srbohrvaškega jezikovnega območja, je vsekakor dokaj zanimivo vprašanje. Morda je v tej zvezi zanimivo tudi vprašanje, koliko se je na ta način predreševalo še vprašanje knjižnega jezika (in sicer tudi za današnji čas). Glagolska literatura in njen jezik pa bi po Kopitarju

pač imela vlogo, kakor je pri Srbih po Vukovi reformi ostala slavenoserbščini: bila naj bi v službi liturgije, vendar verjetno le v zgodovinsko danem obsegu rabe v 19. stoletju.

SUMMARY

As is obvious from the correspondence between Kopitar, Dobrovský, Vuk, and others, it was by the language in his article about Kara Đorđe that Vuk Stefanović Karadžić attracted Kopitar's attention: Vuk's language was much closer to the actual spoken idiom of Serbs than the language which the censor in Vienna knew from the compositions by other Serbian authors. Kopitar talked this "man of genius" into collecting Serbian folk songs, into writing a grammar based on the spoken Serbian of the common people, and especially into compiling a dictionary (of spoken Serbian), viewed by Kopitar as a kind of a language inventory. One source of the vocabulary for such a dictionary were folk tales and riddles which Vuk started to gather together, again on Kopitar's initiative. It was largely owing to Kopitar, too, that Vuk's method of recording them was a genuine first-hand field work on either side of the Danube and the Sava rivers. Another Kopitar's assignment to Vuk at the very beginning was an eventual translation of the Bible. It seems particularly important that Kopitar urged Vuk to reform the existing Serbian orthography according to the principle "one phoneme — one letter," which by itself entailed a considerable domestication of the morphonology of the Serbian literary language, while its morphology and syntax followed suit.

At first, there was a certain wavering in Vuk's following Kopitar's instructions to reform the Serbian literary language on the basis of the actual spoken idiom and therefore to move away from its Russo-Slavic peculiarities. Vuk's caution, noticeable in his *Pismenica* (1814) and partly also in his *Pésnarica I*, extended likewise onto orthography and many other areas where incompatibility with the structure of the commonly spoken Serbian idiom reigned free up to the year 1818. In fact Vuk grew into a purely realistic grammarian and lexicographer only between 1816 and 1818, when he gave, under Kopitar's guidance, the final shape to the material for his dictionary (compiled also by means of dictionaries procured to him by Kopitar). For the help that he offered, including the translation of the Serbian headwords into German and Latin, Kopitar did not get proper credit from Vuk.

Particularly in the time before the *Srpski rječnik* came out (1818), Kopitar was anxious that Josef Dobrovský, then the leading authority among Slavic scholars, should publicly acknowledge his and Vuk's approach to the restandardization of literary Serbian (and its orthography), but in vain: Dobrovský looked at the linguistic situation in Serbian from the viewpoint of the circumstances in literary Czech with its mergence of the old and the new elements; he did not take into account the fact that the Serbian literary tradition before Vuk had not been founded on the Serbian language but had been permeated by the Old Church Slavic language, recently intensified by Russian Church Slavic.

Thus, Vuk and Kopitar had to rely exclusively on themselves, both in their compilation of the dictionary and, even more so, in the ensuing battle with the traditionalists. The traditionalists did not refrain from tampering with ideological and political facts (Orthodoxy, an alliance with Russia — fear from Uniatism, an alliance with Austria) and they exploited the moralistic prudery to a great degree, all of which for many years balked and hindered the breakthrough of Kopitar's and Vuk's principles.

The eventual winners were nevertheless Vuk and Kopitar (the latter should be considered the coauthor of the dictionary of 1818). The new Serbian literary standard served as an appropriate basis for a common literary language of all South Slavs speaking Central South Slavic, i. e. "Serbian and/or Croatian". This union in language had also its political implications in the sense of "state Yugoslavism," which was realized through the formation of a state of Serbs, Croats and Slovenes, but which

tended to be realized also through a linguistic and cultural unification; this tendency was successfully and legitimately rejected by Slovenes and later by Macedonians.

The "episode" of Kopitar's and Vuk's friendship and joint work is a unique example of genuine brotherly cooperation in scientific and linguopolitical endeavors.